

Nas jezik

SLJK

ISSN 0027-8084  
UDK 808.61/.62

**ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ**

---

# **НАШ ЈЕЗИК**

**XXXV/1—4**

**БЕОГРАД  
2004**

# НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXV

Св. 1–4 (2004)

## САДРЖАЈ

### Ч л а н ц и

#### Књижевни језик

- Појам *VERUM FOCUS* и његово сигналзовање у савременом стандардном српском (МИЛКА ИВИЋ) . . . . . 1
- Морфонолошке алтернације и морфолошка анализа (на примерима из српског књижевног језика) (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ) . . . . . 6
- Статистички и кориснички оријентисана граматика: пример именица мушког рода (ДАНКО ШИПКА) . . . . . 13
- Анализа приступа придевима у сербокroatистичким граматикама (ВЕСНА ЛОМПАР) . . . . . 23
- Придеви с наставком *-ић* (МИЛАН ШИПКА) . . . . . 30
- Придеви и прилози с префиксом *без-* (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ) . . . . . 46
- Називи за животиње у српском језику с обзиром на њихов род (САЂА ЂУРОВИЋ) . . . . . 54

#### Историја књижевног језика

- Реконструкција самогласника у критичком издању Горског вијенца (РАДМИЛО МАРОЈЕВИЋ) . . . . . 67

#### Стилистика

- Паремиолошки стил(ови) (ЈЕЛЕНА ЈОВАНОВИЋ) . . . . . 117

### П р и л о з и

- Перципирање финалних вокала у деklinацији страних мушких имена и презимена на вокал (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ) . . . . . 137

### П р и к а з и

- Српски језички приручник (РАДА СТИЈОВИЋ) . . . . . 155
- Стана Ристић, Експресивна лексика у српском језику (БОЈАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ) . . . . . 159
- Нови језички савјетник (СРЕТО ТАНАСИЋ) . . . . . 163
- Маја Ђукановић — Жељко Марковић, Основи граматике словеначког језика (ТАЂА САМАРЦИЋ) . . . . . 167
- Семантичко-деривациони речник, Свеска 1: Човек — делови тела, (МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ) . . . . . 169

### Д о д а т а к

- Сугестије за израду WEB сајта Института за српски језик САНУ (СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ — НЕНАД МИЛОРАДОВИЋ) . . . . . 175

Стана Ристић, *Експресивна лексика у српском језику (теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти)*, Институт за српски језик САНУ, Монографије 1, Београд, 2004.

Књига *Експресивна лексика у српском језику* ауторке Стане Ристић отворила је нову едицију Института за српски језик САНУ „Монографије“, у којој ће се објављивати резултати истраживања у оквиру научних пројеката чији је носилац Институт за српски језик САНУ.

Монографија Стане Ристић настала је као резултат вишегодишњег истраживања феномена лексичке експресивности како на синхроном тако и на дијахроном плану и представља прву интегралну интердисциплинарну монографију о експресивној лексици у српском језику. Монографија *Експресивна лексика у српском језику*, поред теоријских основа, садржи и препоруке за практичну лексикографску обраду експресива.

Монографија се састоји од седам поглавља која обухватају радове већ објављене у страним и домаћим часописима, али су за потребе ове монографије дорађени и измењени како би се уклопили у тематске целине означене следећим поглављима: I. Уводно поглавље (11–50) садржи две студије, од којих је студија *Експресивности у језику и лексичком систему* нова и необјављивана до сада, II. Именички експресиви (51–118), III. Глаголски експресиви (119–132), IV. Дијахрони аспекти експресивности (133–185), V. Синхрони аспекти експресивности (187–214), VI. Експресивна лексика у дескриптивној лексикографији (215–238), VII. Завршно поглавље (239–249).

У Уводном поглављу монографије говори се о *експресивности у језику и лексичком систему* (13–44) и о *коноштивним аспектима значења експресивне лексике* (45–50).

Ауторка најпре износи историјат изучавања експресивности у славистичкој литератури, која су имала утицаја на њено сагледавање феномена експресивности и истраживања експресивне лексике у српском језику. Изложена су лексичка изучавања у србистици (М. Дешића), затим у полонистици (Грепла и Вјежбицке) и русистици (Кузњецове, Апресјана, Телије, Калеве и Љапона), која су јој помогла у прецизнијем идентификовању и именовању појава и у анализи корпуса.

Ослањајући се на учења пољске и руске семантичке школе, Стана Ристић је истакла да се семантички садржај експресивне лексике не може свести само на лексички — језички план, како је то било истицано у традиционалним приступима, карактеристичним за досадашња истраживања феномена експресивности, него да семантички садржај експресивне лексике обухвата и друге планове: комуникативни, когнитивни и прагматички, стилски и нормативни.

У свом истраживању ауторка се одлучила за примену приступа когнитивне лингвистике и теорије језичке личности, чије поставке је дао Ј. Караулов. У тој теорији „се истиче узајамна условљеност мишљења и језика, као утицај човека на језик да као језичка личност непрекидно суделује у његовом развоју. Утицај језика на човека представљен је као усвајање знања о изванјезичкој реалности преко језика“. Применом теорије језичке личности у истраживању појединих типова експресивне лексике у савременом српском језику проширен је теоријски оквир и терминолошки апарат за сагледавање индивидуалних и национално-језичких специфичности њихове конотативне семантике, а карактеристике језичке личности српског језика одређиване су са становишта номинационе и комуникативне функције експресивне лексике.

Говорећи о конотативним аспектима значења експресивне лексике (45–50) ауторка истиче, као важне параметре за лексикографско представљање јединица експресивне лексике, следеће лингвистичке карактеристике конотативног значења: секундарну номинацију, емотивно значење, експресивну функцију, стилску маркираност, творбене и синтаксичко-семантичке специфичности. У складу са тим, треба имати у виду, приликом идентификовања експреса у речнику, да јединице експресивне лексике за исказивање субјективне оцене и емотивног стања функционишу у синонимијским редовима (*украсти* — *здијити*), у полисемним структурама (*магарац*, *буква*, *ђубре* и др.) и у одређеним творбеним моделима (*вейројир*, *мушвода*, *ладолеж*).

Због „секундарности“ (секундарне номинације) и „периферности“ (периферног положаја у лексичком систему) јединице експресивне лексике неоправдано су занемариване у традиционалним лексичким истраживањима. Међутим, истарживања Стане Ристић показују да управо ове карактеристике експресивне лексике имају важну улогу на плану комуникације јер представљају маркере експресивног говорног чина, што у први план истиче улогу субјекта говора и његову интенцију да делује на адресата тако што ће некога/нешто да похвали или покуди. С обзиром на то да говорник (субјект именована) на основу претходног знања, препознавања стереотипа, даје себи за право да своје допадање или недопадање објекта именована (свој емотивни став) искаже таквим језичким средством (јединицом експресивне лексике) да то буде јасно свим учесницима у комуникацији, експресивне лексичке јединице представљају носиоце јединица знања. Њихову вредност у одређивању особености српског језика и његове језичке личности Стана Ристић утврђује на основу детаљне анализе семантичког садржаја појединих типова експреса на синхронном и дијахронном плану.

Друго поглавље монографије, које носи наслов *Именички експресиви*, садржи радове посвећене управо анализи семантичког садржаја неких типова именичких експресива. То су радови који се баве семантичком анализом 1) *именица *џија* 'особа + њихичка или морална особина'*, као што су *ђубре, коњ, кукавица, мајка, душа* и др. (53–76), 2) *именица *џија* 'особа + морална или њихичка особина'*, као што су *убица, крадљивац, олош, мангуј* и др. (77–86), 3) *именица *џија* 'особа + сиволашња особина'*, као што су: *жирафа, мојка, разбацанко, чачкалица* и др. (87–94), 4) као и семантичком анализом *збирних именица са суфиксом -ија* (95–105). Овом поглављу придружен је и рад о морфолошким и синтаксичким карактеристикама именичких експресива (107–118).

Истраживањима Стане Ристић о лексичкој експресивности обухваћени су, поред именица, и глаголи. О специфичностима глаголске експресивности говори се у раду *Тийови експресивних глагола и сџиружура њиховог значења* (121–132) у оквиру трећег поглавља Глаголски експресиви.

Четврто поглавље монографије, *Дијахрони аспекти експресивности*, обухвата радове који прате историјски развој српског језика у сфери лексичке експресије ограничавајући се на функционално-стилски аспект употребе експресива односно на социолингвистичке и лингвокултуролошке аспекте. Корпус представљају одабрана дела Стевана Сремца (135–147) и часопис *Скоротеча*, 1844. година (149–168). Дијахроним изучавањима експресивности обухваћен је и рад под називом *Експресивна лексика у најновијем омладинском жаргону и у савременом српском језику* (169–185), који са социолингвистичког аспекта употребе и развоја пореди експресивну лексику урбаног (омладинског) жаргона, у распону од десет последњих година, и експресивну лексику српског језика из ранијих периода, у распону од 150 година. Испоређивањем је показано да су континуитет и промене у развоју експресивне лексике условљени параметрима пола, социјалног статуса, узраста, менталитета, културних и националних стереотипа.

Синхрони аспекти експресивизације, пето поглавље монографије, посвећено је *универбизацији* као једном од творбених процеса којим се на плану комуникације постиже експресивизација у језику (189–196) и *еуфемизацији* као напоредном, али супротном процесу експресивизације (197–214).

Универбизацијом стварање се креће у границама творбеног и семантичког потенцијала српског језика, а креативност у настајању експресива огледа се у новој комбинацији расположивих језичких елемената (*годишњеодморац, лажњак, ћоркирати, бебећи*). Нормативност те комбинације проверава се најпре у жаргону, а масовном употребом интегрише се у разговорни, па и у стандардни језик.

О експресивизацији и еуфемизацији говори се у ужем и у ширем смислу. Ужи смисао односи се на лексичке експресиве и еуфемизме, а шири смисао односи се на контекстуалне експресиве и контекстуалне еуфемизме у језику медија. За разлику од лексичких експресива/еуфе-

мизама који су примарно стилски маркирани, у функцији контекстуалних експресива/еуфемизама могу се наћи јединице неутралног значења, које у контексту добијају маркирано значење.

У шестом поглављу књиге, Експресивна лексика у дескриптивној лексикографији, ауторка експресивну лексику посматра са лексиколошког и лексикографског становишта и, на основу укупних истраживања и изучавања експресивне лексике према когнитивном моделу значења, утврђује додатне, когнитивно-мотивационе, прагматичке и функционалностилске параметре на основу којих и предлаже моделе типске обраде експресивне лексике у дескриптивној лексикографији.

Након седмог, завршног поглавља, следе резимеи на руском и енглеском језику, и регистри — ауторски регистар, предметни регистар и врло значајан регистар експресива, који ће служити као корпус и за друга слична истраживања и бити од велике користи другим истраживачима.

Можемо рећи да интегрални приступ у истраживању експресивне лексике српског језика, представљен у радовима нашег значајног лексиколога и лексикографа Стане Ристић, а сада обједињених у монографији *Експресивна лексика у српском језику*, омогућава шири увид у комплексност не само експресивне лексике него целокупног лексичког система и његовог функционисања, како на плану когниције тако и на плану комуникације.

Књига *Експресивна лексика у српском језику* представља, како су то рекли рецензенти, Милана Радић-Дугоњић и Биљана Сикимић, новину у србистици, па и славистици, прву интегралну интердисциплинарну монографију о експресивној лексици, оригиналну у методолошком приступу и примени метајезика.

*Бојана Милосављевић*